

การเพาะเลี้ยงปลาสวาย

กรมประมง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

เอกสารแจกเพื่อเผยแพร่ให้ประชาชน

จัดทำโดย : กองส่งเสริมการประมง กรมประมง

พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด

การเลี้ยงปลาชวย

กรมประมง
กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

สารบัญ

	หน้า
1. คำนำ	1
2. แหล่งกำเนิดและการแพร่กระจาย	2
3. รูปร่างลักษณะ	2
4. ลักษณะเพศและการผสมพันธุ์	5
5. การอนุบาลลูกปลาสวาย	8
6. การเลี้ยงปลาสวาย	11
การเลี้ยงปลาในบ่อดิน	11
การเลี้ยงปลาในกระชัง	15
7. โรคของปลาสวายและการรักษา	17
8. คุณค่าทางอาหารของเนื้อปลาสวาย	20
9. ประโยชน์ของปลาสวาย	20
10. ผลผลิต และต้นทุนการผลิต	21
11. แนวโน้มของการเลี้ยงปลาสวาย	21

การเพาะเลี้ยงปลาสวาย

คำนำ

ปลาสวายเป็นปลาน้ำจืดประเภทไม่มีเกล็ดเช่นเดียวกับปลาเทโพ เทพา และสังกะวาดเป็นปลาที่มีขนาดใหญ่มากรองจากปลาบึก ขนาดใหญ่ที่สุดมีความยาวถึง 150 เซนติเมตร ปลาชนิดนี้มีพบในแถบประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว กัมพูชา เวียดนาม และไทย

ปลาสวายมีชื่อสามัญหรือชื่อภาษาอังกฤษว่า Stripped Catfish มีชื่อทางวิทยาศาสตร์ว่า *Pangasius sutchi* Fewler เป็นปลาที่มีบทบาทสำคัญทางเศรษฐกิจของประเทศอีกชนิดหนึ่งประมาณปี พ.ศ. 2492 เป็นต้นมาทำให้ราษฎรมีอาชีพรวบรวมพันธุ์ปลาจากแหล่งน้ำธรรมชาติ เช่น ในเขตจังหวัดนครสวรรค์ อุทัยธานี ส่งขายต่อให้ผู้เลี้ยงปลาในเขตจังหวัดอุทัยธานี อยุธยา และกรุงเทพฯ ต่อมาได้มีการผสมเทียมเพาะพันธุ์ปลาชนิดนี้สำเร็จในปี 2509 และหลังจากนั้น 3 ปี การเพาะพันธุ์ปลาชนิดนี้สำเร็จในปี 2509 และหลังจากนั้น 3 ปี การเพาะพันธุ์และการอนุบาลก็ประสบความสำเร็จ พอดำเนินเป็นการค้าได้ นอกจากนี้ได้มีอาชีพเลี้ยงลูกปลาวางขนาดเล็กเพื่อส่งขายต่างประเทศแบบลูกปลาสวายสวยงามได้ด้วย

ในการเลี้ยงปลาเป็นอาชีพ ปลาสวายเป็นปลาอีกชนิดหนึ่งที่ได้ ได้รับความนิยมในการเลี้ยงอย่างกว้างขวาง สามารถเลี้ยงได้ทั้งในบ่อ ใน

กระซัง และเลี้ยงได้ทั้งชนิดเดียว หรือเลี้ยงรวมกันกับปลาชนิดอื่น เช่น ปลาตะเพียน ปลานิล ฯลฯ เพราะปลาสวายเป็นปลาที่เลี้ยงง่าย โตเร็ว และไม่ค่อยมีโรคพยาธิเบียดเบียนเช่นปลาอื่น ๆ นอกจากนั้นยังเป็นปลาที่กินอาหารได้เกือบทุกชนิด แม้เศษอาหารจากร้านค้า ครั้วเรื้อน หรือ มูลสัตว์ เช่น มูลไก่ มูลสุกร ฯลฯ ก็ใช้เป็นอาหารปลาสวายได้เป็นอย่างดี

แหล่งกำเนิดและการแพร่กระจาย

ปลาสวายมีแหล่งกำเนิดในประเทศอินเดียและพม่า ต่อมาได้แพร่เข้ามาในประเทศอินโดนีเซียและไทย สำหรับประเทศไทย ปลาสวายมีแหล่งอาศัยอยู่ในแม่น้ำเจ้าพระยา ท่าจีน ป่าสัก และแม่น้ำโขงรวมทั้งคลอง หนองบึง อันเป็นสาขาของแม่น้ำดังกล่าว เช่น ในบึงบอระเพ็ด จังหวัดนครสวรรค์ และบึงสีไฟ จังหวัดพิจิตร พบว่าปลาสวายชอบอาศัยอยู่บริเวณที่เป็นอ่าว น้ำนิ่งและมีผักตบชวา หรือแพสนุ่นขึ้นหนาแน่น เป็นปลาที่ตื่นตกใจง่ายเมื่อถูกรบกวนหรือถูกทำอันตราย

รูปร่างลักษณะ

ปลาสวายมีรูปร่างค่อนข้างเรียวยาว หัวค่อนข้างกว้าง แต่ไม่แบนมากนัก ปากอยู่ต่ำ กว้างทุ่ มีตาขนาดเล็ก มีหนวด 2 คู่คือ หนวดขากรรไกรบน 1 คู่ และหนวดขากรรไกรล่าง 1 คู่ ซึ่งหนวดคู่แรกมีความยาวกว่าหนวดคู่ที่ 2 เส้นข้างตัวมีลักษณะเป็นเส้นสมบูรณ์ ส่วนสันของลำตัวที่สำคัญ ๆ คือ ความยาวสุดของลำตัวประมาณ 4 เท่าครึ่งของความยาวส่วนหัว ส่วนความยาวมาตรฐานลำตัวยาวประมาณเกือบ

4 เท่าครึ่งของความกว้างลำตัว ครีบหลังมีก้านแข็ง 1 ก้าน มีลักษณะ
 ฝั้นเลื่อย และมีก้านแขนง 6 ก้าน มีครีบไขมันขนาดเล็กอยู่ระหว่างครีบ
 หลังและครีบหาง ครีบกันมีก้านแข็ง 4 ก้าน และก้านแขนง 30 - 32
 ก้าน ครีบหุมีก้านแข็ง 1 ก้าน และก้านแขนง 6 ก้าน ลักษณะภายใน
 ที่สำคัญ มีซี่เหงือก 20 ซี่ มีฟันซี่เล็ก ๆ เรียงเป็นแถวบนขากรรไกร
 บนทั้ง 2 คู่ มีฟันบนเพศเมียเรียงเป็น 2 แถว ปลาสรวยที่แก่เต็มวัยจะมี
 ลำตัวเป็นสีเทาดำบริเวณด้านหลังและมีสีขาวบริเวณตั้งแต่ด้านข้างของ
 ลำตัว จากส่วนหน้าถึงโคนหางขนานไปกับเส้นข้างตัวทั้งด้านบนและ
 ด้านล่างทำให้แลดูสวยงามมาก

อนึ่ง ลูกปลาสรวยขนาดเล็กมีลักษณะต่าง ๆ ที่คล้ายคลึงกัน
 มากกับลูกปลาเทโพและสังกะวาด ทำให้ยากแก่การจำแนก และเป็น
 ปัญหาต่อผู้ที่มิอาจพิจารณาจากแหล่งน้ำธรรมชาติ แต่ถึง
 อย่างไรก็ดีจากผลการศึกษาและค้นคว้าพอสรุข้อแตกต่างของลูกปลา
 ทั้ง 3 ชนิดได้ดังนี้

ภาพที่ 1 ปลาเทโพมีจุดดำที่ครีบหู

ความแตกต่างระหว่างลูกปลาสวาย เทโพ และลูกปลาสังกะวาค

ลักษณะที่แตกต่าง	ลูกปลาสวาย	ลูกปลาเทโพ	ลูกปลาสังกะวาค
1. อัตราส่วนระหว่าง ความกว้างต่อความยาวของส่วนหัว	1 : 7.9 - 8.1	1 : 6.7 - 7.2	1 : 7.3 - 7.4
2. แนวส่วนหลัง	แนวส่วนหน้าและส่วนหลัง ของครีบทหลัง อยู่แนวโค้งอันเดียวกัน	อยู่ในแนวเดียวกัน	ไม่อยู่ในแนวโค้งเดียวกัน
3. ก้านอ่อนของครีบท้อง	8 - 9 ก้าน	6 ก้าน	6 ก้าน
4. รอยผ่าของปาก	มุมกว้าง	มุมกว้างกว่าสวายเล็กน้อย	มุมแคบกว่าสวายและเทโพมาก
5. ซี่เหงือก	มากกว่า	12 ซี่ มีลักษณะเป็นซี่เหงือกของปลาถิ่นเนื้ออย่างเด่นชัด	มากกว่า 12 ซี่
6. สีของครีบทหลังและครีบอก	สีดำจางพอสังเกตเห็นได้	สีดำเข้มชัดเจน	ไม่มีสี
7. สีครีบทหาง	สีดำจาง ๆ	สีดำเข้ม	ไม่มีสี
8. การหลุดขึ้นที่ผิวหนัง	หลุดขึ้นเร็วและสะบัดหางจนน้ำกระเด็น	หลุดขึ้นเร็วและสะบัดหางค่อนข้างเร็ว	หลุดขึ้นช้า ๆ และไม่สะบัดหาง
9. การรวมฝูงและว่ายน้ำ	ไปเป็นฝูงเดียวหรือร่วมกับปลาเทโพ	ไปเป็นฝูงหรือรวมกับลูกปลาสวาย	ไปฝูงเดียวไม่รวมกับปลาชนิดอื่น

หมายเหตุ จากลักษณะที่แตกต่างดังกล่าวข้างต้น ผู้มีอาชีพรวบรวมลูกปลาสวายสามารถใช้ลักษณะที่แตกต่างที่สำคัญเป็นหลักในการสังเกตได้ 3 ลักษณะ คือ ลักษณะที่ 2, 6 และ 8

ลักษณะเพศและการผสมพันธุ์

ความแตกต่างระหว่างเพศผู้และเพศเมียของปลาสรวยนั้น จะสังเกตได้ยากจากปลาที่โตไม่เต็มวัย แต่พอถึงฤดูวางไข่และผสมพันธุ์ ทั้งปลาเพศเมียและเพศผู้จะมีลักษณะภายนอกที่เห็นเด่นชัด คือ

ปลาเพศเมีย

ส่วนท้องพองเป่ง กลมมนูน พื้นที่ท้องนี้มมาก ลักษณะช่องเพศ เป็นรูปวงรีกว้างใหญ่กว่าตัวผู้ ช่องเพศพองเป่ง และมีสีแดงเข้ม ลำตัว จะมีสีขาวเงินสวยงาม พอถึงเวลาที่ปลาเพศเมียมีไข่สุกเต็มที่พร้อมที่จะวางไข่ มีลักษณะสังเกตได้ง่าย

- มองเห็นเม็ดไข่สีเหลืองไหลออกมาจากช่องเพศในทันทีที่จับปลาขึ้นมาพ่นน้ำ
- เมื่อจับโคนหางงอพับมาทางด้านหน้า ไข่ที่สุกแล้วจะไหลออกมาอย่างต่อเนื่อง

ปลาเพศผู้ จะมีท้องเรียบกว่าและไม่มนเหมือนปลาเพศเมีย พื้นที่ท้อง แข็งกว่าช่องเพศ เป็นรูปรีเช่นเดียวกันแต่แคบและเล็กกว่า สีแดงอ่อน และมีส่วนของอวัยวะเพศยื่นยาวออกมา ปลาตัวผู้ที่มีน้ำเชื้อสมบูรณ์และแก่เต็มที่ เมื่อใช้มือบีบที่บริเวณช่องเพศเบา ๆ จะเห็นน้ำเชื้อสีขาวไหลออกเห็นได้ชัด ในธรรมชาติปลาสรวยจะผสมพันธุ์วางไข่ ในบริเวณที่มีน้ำท่วมในฤดูน้ำหลาก ในช่วงตั้งแต่เดือนกรกฎาคม - ตุลาคม ปัจจุบันการเพาะพันธุ์ปลาสรวยโดยวิธีการฉีดฮอร์โมนผสมเทียม ทำให้มีพันธุ์ปลาพอเพียงกับการเลี้ยงโดยสามารถเพาะพันธุ์ปลาได้ ตั้งแต่เดือนเมษายน-

ตุลาคม ไข่ปลาจะฟักออกเป็นตัวในระยะเวลา 27 - 33 ชั่วโมง หลังจากวางไข่ที่อุณหภูมิ 28 - 31 องศาเซลเซียส

ภาพที่ 2 เปรียบเทียบลักษณะเพศปลาสายผู้และเพศเมีย

ลูกปลาที่ฟักออกเป็นตัวใหม่ ๆ จะมีขนาดความยาวประมาณ 3 มม. มีลักษณะใสและโปร่งแสง และยังไม่ว่ายน้ำ คงพักตัวอยู่เฉย ๆ ประมาณ 1 - 2 ชั่วโมง จนลูกปลาแข็งแรงขึ้นแล้วจึงเริ่มเคลื่อนไหว โดยว่ายน้ำขึ้นลงในทางตั้ง ซึ่งจะว่ายน้ำขึ้นลงอยู่อย่างนี้เป็นเวลาประมาณ 3 วัน

ภาพที่ 3 ชั่งน้ำหนักแม่ปลา ก่อนการผสมเทียม

ภาพที่ 4 การฉีกตัวริโมนผสมเทียม

ภาพที่ 5 การวัดไข่แม่ปลาที่ฉีดฮอร์โมน

ภาพที่ 6 คนไข่และน้ำเชื้อให้เข้ากัน

ภาพที่ 7 นำไข่ที่ผสมน้ำเชื้อแล้วไปฟัก

ลูกอ่อนปลาสวาย เป็นลูกปลาที่ค่อนข้างแปลกกว่าลูกปลาชนิดอื่นตรงที่ว่าลูกปลาจะกินอาหารและกินกันเองตั้งแต่ปากเริ่มอ้า และดูไข่แดงยังยุบไม่หมด ลูกปลาที่มีอายุตั้งแต่ 3 วันนี้ เริ่มว่ายน้ำไปมาในทางราบได้ ลูกปลาสวายจะเจริญและมีอวัยวะครบถ้วน เช่นเดียวกับปลาเต็มวัยเมื่อมีอายุได้ 14 วัน

การอนุบาลลูกปลาสวาย

ปัจจัยที่สำคัญที่สุดในการอนุบาลลูกปลาสวายได้แก่ ปริมาณและคุณภาพของอาหาร คุณภาพน้ำ ซึ่งจำเป็นต้องถ่ายเทอยู่เสมอ เพื่อให้ไม่ให้อาหารตกค้างอันจะเป็นสาเหตุทำให้น้ำเน่าเสียทำให้ปลาเป็นโรคและตายได้ภายหลัง อาหารที่ให้ได้แก่ ไข่แดงต้มบดให้ละเอียดสลับกับการให้ลูกไรแดง โดยเฉพาะลูกไรแดงนั้นลูกปลาสวายวัยอ่อนต้องการมาก การให้อาหารจำพวกไข่แดงต้มบดนั้นมีหลักอยู่ว่า ให้แต่ละครั้งน้อย ๆ แต่ให้บ่อยครั้ง หรือประมาณ 2 ชั่วโมง/ครั้ง

ในทางปฏิบัติให้ย้ายลูกปลาที่ฟักออกใหม่ ๆ จากกระชังฟักไปเลี้ยงในกระชังอื่นก่อน เมื่อลูกปลาอายุครบ 1 วัน ให้อาหารไข่แดงเริ่มยุบ จึงเริ่มให้ไข่แดงต้มบดละเอียด และไรแดงดองได้กล่าวแล้วข้างต้น ในช่วงนี้ควรปล่อยลงบ่ออนุบาลที่เตรียมไว้ เพราะถ้าอนุบาลในกระชังต่อไป ลูกปลาจะกินกันเอง

การอนุบาลลูกปลาเพื่อขายเป็นอาชีพหรือทางการค้านิยมอนุบาล ในบ่อดิน ซึ่งมีขั้นตอน ดังนี้คือ

(1) ทำความสะอาดเพื่อเตรียมบ่อดินที่จะทำการอนุบาล เพื่อทำลายศัตรูปลา ใส่ปูนขาวและปุ๋ยคอก ตามวิธีการของกรมประมง

(2) การเติมน้ำลงบ่อและปล่อยลูกปลา ทำได้ 2 แบบคือ

- เติมน้ำลงบ่อให้ได้ระดับประมาณ 20 - 30 เซนติเมตร ทิ้งไว้ประมาณ 1 สัปดาห์ จึงเพิ่มระดับน้ำให้ได้ระดับ 70 - 100 เซนติเมตร แล้วจึงปล่อยลูกปลาวัยอ่อนที่เตรียมไว้ลงบ่อ แต่ก่อนจะปล่อยลูกปลาควรกำจัดแมลง โดยเฉพาะมวนกรรเชียงในการกำจัดใช้น้ำมันโซลา 1

แกลลอน/บ่อ 1 ไร่ บางคนเอาน้ำสบู่หรือน้ำผงซักฟอกผสมลงไปเล็กน้อยเพื่อให้ไขมันไม่จับตัวเป็นแพ สาดน้ำมันหรือน้ำมันโซลาผสมดังกล่าวให้ทั่วบ่อ ควรเป็นตอนกลางวันที่มีแสงแดดและเมื่อสังเกตเห็นว่ามวนกรรเชียงถูกกำจัดหมดแล้วแต่เหลือคราบน้ำมันอยู่บนผิวน้ำในบ่อ ก็ให้เอารำละเอียดหว่านสาดในบริเวณคราบน้ำมันเพื่อให้รำละเอียดจับกับคราบน้ำมัน เมื่อลอยไปติดชายบ่อด้านใด ก็ใช้สวิงหรือผ้าขาวบางตักขึ้น

- เติมน้ำลงบ่อในระดับ 20 - 30 เซนติเมตร ก่อนปล่อยลูกปลา 1 - 2 วัน แล้วปล่อยลูกปลา ขณะเดียวกันก็เพิ่มระดับน้ำขณะที่ปล่อยปลาลงบ่อเพื่อให้ลูกปลากระจายทั่วบ่อ วิธีการทำแบบนี้ไม่ต้องใช้น้ำมันโซลากำจัดมวนกรรเชียง วิธีนี้ลูกโรนน้ำที่เป็นอาหารปลาธรรมชาติในบ่ออาจเกิดไม่ทัน ในระยะแรกการให้อาหารส่วนใหญ่จึงเป็นไข่แดงต้มบด

ละเอียด และถ้าหาไรแดงจากที่อื่นมา ให้ลูกปลาด้วยก็จะช่วยให้ลูกปลาโตเร็ว และมีเปอร์เซ็นต์รอดมากอีกด้วย

(3) การนำลูกปลาวัยอ่อนลงปล่อยในบ่อดินที่ใช้อนุบาลลูกปลา ใช้อัตรา 300 - 400 ตัว/ม.²

(4) การให้ไข่แดงต้มบดละเอียดแล้วสาดทั่วบ่อ ให้ทำวันละหลาย ๆ ครั้ง และให้ค่อยสังเกตดูว่าเพียงพอหรือไม่

(5) หลังจากนั้นประมาณ 5 - 7 วัน จะสังเกตเห็นว่าลูกปลาเริ่มขึ้นสู่ผิวน้ำซึ่งระยะนี้จะต้องให้อาหารประเภทปลาบดในอัตรา 55 - 60 กก./ไร่ หรือต่อลูกปลาประมาณ 300,000 ตัวในระยะแรก ๆ และในระยะต่อมาจึงค่อย ๆ เพิ่มขึ้น โดยอาศัยการสังเกตในการกินอาหารของลูกปลาระยะนี้ไม่จำเป็นต้องให้ไรแดงอีกต่อไป ลูกปลาที่ได้รับการเอาใจใส่ดูแลอย่างดีภายในระยะ 4 - 5 สัปดาห์ จะมีขนาดยาว 2 - 5 เซนติเมตร

การเลี้ยงปลาสวาย

การเลี้ยงปลาสวายประเภทเลี้ยงชนิดเดียวนั้น ปัจจุบันมีการเลี้ยงอยู่ 2 วิธีคือเลี้ยงในบ่อดินและเลี้ยงในกระชัง

1. การเลี้ยงปลาในบ่อดิน

การเลี้ยงปลาสวายในบ่อดินทำกันมากในภาคกลาง โดยเฉพาะในเขตจังหวัดนครสวรรค์ลงมาถึงสุพรรณบุรี ปทุมธานี และกรุงเทพมหานคร แต่ข้อมูลเกี่ยวกับการเลี้ยง การให้อาหารตลอดจนการเจริญเติบโตค่อนข้างจะแตกต่างกันมาก ทั้งนี้เป็นเพราะมีปัจจัยอยู่หลายอย่างที่ทำให้มีข้อแตกต่างกันมาก ทั้งนี้เป็นเพราะมีปัจจัยอยู่หลายอย่างที่ทำให้มีข้อแตกต่างกันดังกล่าว เช่น น้ำและคุณสมบัติของน้ำที่ใช้เลี้ยง อาหารที่ใช้เลี้ยง วิธีการเลี้ยง และการจัดการ ตลอดจนการเอาใจใส่ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นปัจจัยที่สำคัญในการเลี้ยงทั้งสิ้น

อย่างไรก็ตามการเลี้ยงปลาสวาย ควรจะได้มีการพิจารณาหลักทั่ว ๆ ไปดังต่อไปนี้

1.1 ขนาดของบ่อและที่ตั้ง ควรเป็นบ่อขนาดใหญ่ซึ่งมีเนื้อที่ประมาณ 1 ไร่ขึ้นไปหรืออย่างน้อยไม่ควรต่ำกว่า 400 ตารางเมตร ความลึกประมาณ 2 เมตร ที่ตั้งของบ่อควรไกลแม่น้ำหรือลำคลองที่สามารถรับน้ำและระบายน้ำเข้าออกได้เมื่อต้องการ

1.2 การเตรียมบ่อ ใช้หลักการและวิธีการเดียวกับหลักการเตรียมบ่อเลี้ยงปลาทั่วไป

1.3 น้ำที่เอามาใส่ไว้ในบ่อ ต้องเป็นน้ำที่มีคุณสมบัติมีความเป็นกรด - ด่าง และปริมาณออกซิเจนเหมาะสม

1.4 การคัดเลือกพันธุ์ปลาสำหรับปล่อยลงบ่อเลี้ยงควรพิจารณาถือเอาหลักง่าย ๆ ดังนี้

- เป็นปลาที่สมบูรณ์ ไม่เป็นแผล ไม่แคระแกร็นหรือพิการ และปราศจากโรค
- เป็นปลาขนาดไล่เลี่ยกัน เพราะปลาที่โตแตกต่างกันจะรังแกกันและแย่งอาหาร สู้ตัวโตไม่ได้ เมื่อถึงเวลาจับขายทำให้มีปัญหา บางที่ต้องคิดทำการเลี้ยงต่อไปหรือบางที่มีอุปสรรคในการเลี้ยง

1.5 อัตราการปล่อย ปลาที่ปล่อยควรมีขนาดค่อนข้างโต คือขนาด 5 - 12 ซม. อัตราการปล่อย 2 - 3 ตัว/ตารางเมตร ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปริมาณและคุณภาพของอาหาร และความอุดมสมบูรณ์ของน้ำที่ใช้เลี้ยง

1.6 อาหาร ปลาสวายเป็นปลากินอาหารได้ทุกประเภทโดยไม่เลือก ซึ่งได้แก่พืช สัตว์เล็ก ๆ อยู่ในน้ำ เช่น พวกรวมลง ไล้เดือน หนอน และตะไคร่น้ำ ตลอดจนพวกจอกแหนและผักที่กินใบ นอกจากนั้นปลาสวายยังมีความสามารถในการใช้มูลสัตว์จำพวกหมู ไก่ และจำพวกวัว ควาย ให้เป็นอาหารโดยตรงได้อีกด้วย เพราะเหตุนี้เอง ปลาสวายจึงเป็นปลาที่ได้รับการคัดเลือกให้เป็นปลาเลี้ยงแบบไร้ผสมหรือเรียกว่าแบบผสมผสานชนิดหนึ่งที่ได้รับการนิยมนอย่างกว้างขวาง

การหาวัสดุมาใช้เป็นอาหารของปลาสวายเป็นจุดสำคัญจุดหนึ่งของการเลี้ยงปลาสวายเพราะในการเลี้ยงปลาสวายให้มีความสำเร็จหรือให้ได้ผลกำไรขึ้นอยู่กับที่การหาวัสดุมาใช้เป็นอาหาร ถ้าหากการหาวัสดุมาได้ด้วยราคาถูก การเลี้ยงปลาก็ได้กำไร และในทางตรงกันข้ามถ้าวัสดุอาหารหาได้ด้วยราคาแพงก็จะได้กำไรน้อยหรือขาดทุน

อาหารที่ใช้เลี้ยงปลาสวายในเขตชานเมืองของกรุงเทพมหานคร ปทุมธานี และจังหวัดใกล้เคียง ซึ่งเป็นแหล่งผลิตปลาสวาย ส่วนใหญ่จะได้มาจาก

- เศษอาหารจากภัตตาคารและร้านค้า
- พวงมุลสัตว์ หรืออาหารจากส่วนที่ย่อยไม่หมดของกระเพาะและลำไส้ของโค กระบือและสุกรจากโรงฆ่าสัตว์
- เศษผักจากสวนผักซึ่งผู้ทำสวนผักตัดและคัดทิ้ง
- เศษผักจากตลาดสดที่ถูกตัดทิ้ง ตลอดจนเศษเครื่องในและเหงือกปลาที่แม่ค้าในตลาดควักออกทิ้ง
- เศษมันเส้น (จากมันสำปะหลัง) หรือมันเส้น หรือหัวมัน ตลอดจนไบมัน โดยเฉพาะไบมันอาจโยนให้โดยตรงหรือต้มผสมกับวัสดุอื่นให้กิน

1.7 การเจริญเติบโต การเลี้ยงปลาสวายในบ่อดินจะใช้เวลาเลี้ยงประมาณ 8 - 12 เดือน ปลาสวายจะมีขนาด 1 - 1.5 กก. ซึ่งเป็นขนาดที่จำหน่ายได้ในท้องตลาดทั่ว ๆ ไป

1.8 การจับ หากทำการจับปลาจำนวนน้อย ให้ใช้แหหรือสวิง แต่ถ้าจำนวนมาก ควรใช้อวนหรือเฟือกสุกล้อม หากเป็นบ่อขนาดใหญ่ ให้แบ่งตอนของบ่อด้วยเฟือกหรือวังก่อน แล้วใช้อวนล้อมสกัดจับส่วนที่ต้องการออก เพื่อไม่ให้ปลาในบริเวณที่เหลือมีอาการตื่นตกใจตามไปด้วย

1.9 ผลผลิต ปลาที่เลี้ยงในบ่อดินจะมีผลผลิตในระยะ 8 - 12 เดือน ประมาณ 4,000 - 6,000 กก./ไร่ ทั้งนี้แล้วแต่ความอุดมสมบูรณ์ของอาหารที่ให้และน้ำที่ใช้เลี้ยง

ภาพที่ 9 ผลผลิตที่ได้นำไปขาย

การแก้ปัญหากลิ่นสาบโคลนของปลาสาวยที่เลี้ยงในบ่อ

จากการเลี้ยงปลาสาวยในบ่อโดยเฉพาะที่เลี้ยงอย่างหนาแน่นนั้น มักจะมีกลิ่นสาบโคลนเมื่อนำมาทำเป็นอาหาร การแก้ปัญหากลิ่นสาบโคลนมีดังนี้

- ถ่ายเทน้ำที่เลี้ยงปลาติดต่อกันเป็นระยะเวลาหนึ่ง ก่อนจะนำปลาไปจำหน่ายหรือทำอาหาร

- ก่อนจะนำไปจำหน่ายหรือทำอาหาร ควรจับปลาหรือถ่ายปลาจากบ่อใหม่ที่มีน้ำสะอาดและถ่ายเทได้พอสมควร แล้วให้อาหารจำพวกปลายข้าวต้มผสมรำก่อนนำไปจำหน่าย 2 - 3 วัน จะทำให้ปลามีกลิ่นดีขึ้นเมื่อทำอาหาร

2. การเลี้ยงปลาในกระชัง

การเลี้ยงปลาในกระชังนั้น เป็นการเลี้ยงที่ให้ผลผลิตสูงกว่าการเลี้ยงในบ่อดิน เป็นการเลี้ยงที่ได้รับความนิยมอย่างมาก จากราชฎที่อาศัยเรือนแพในแม่น้ำ ลำคลองแถบภาคกลาง เช่น จังหวัดนครสวรรค์ อุทัยธานี พระนครศรีอยุธยา ฯลฯ หลักเกณฑ์การเลี้ยงปลาในกระชังมีดังนี้

1. ที่ตั้งของกระชัง ควรตั้งในแหล่งน้ำจืดที่มีน้ำไหลถ่ายเทได้ เช่น แม่น้ำ ลำคลอง หากจะเลี้ยงในอ่างเก็บน้ำควรตั้งกระชังให้อยู่ในบริเวณตอนบนของอ่าง ซึ่งมีกระแสน้ำพอที่จะช่วยถ่ายเทของเสียจากกระชังได้บ้างก็จะเป็นการดี

2. วัสดุที่ใช้สร้างกระชัง ส่วนใหญ่นิยมทำด้วยไม้เนื้อแข็ง และจะมีอยู่บ้างที่ยังใช้ไม้ไผ่สานทำเป็นกระชัง นอกจากนั้นก็มีการใช้เนื้อวนโพลีเอทที่ลิน แต่ยังไม่แพร่หลายมากนัก ในการใช้วัสดุพุงกระชังให้ลอยน้ำนั้นนิยมใช้ไม้ไผ่มัดเป็นแพลูกบวบ

3. ขนาดของกระชัง ส่วนใหญ่ถ้าเป็นกระชังไม้หรืออวนจะมีขนาด 8 - 15 ตารางเมตร ลึก 1.25 - 1.50 เมตร และถ้าเป็นไม้ไผ่สานจะมีขนาด $2 \times 5 \times 1.5$ เมตร

4. อัตราการปล่อย ปลาที่ปล่อยเลี้ยงในกระชังขนาด 7 - 12 ซม. ปล่อยในอัตรา 100 - 200 ตัว/ตารางเมตร

5. อาหารและการให้อาหาร ใช้อาหารและส่วนประกอบของอาหารที่เลี้ยงในบ่อ แต่มีข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับการให้อาหารปลาที่เลี้ยงในกระชังนั้น อาหารอาจจะฟุ้งกระจายขณะที่ปลาสวายแย่งกันกินอาหาร จะมีส่วนสูญเสียอยู่จำนวนหนึ่งอาจแก้ไขได้โดยใส่สารเหนียวผสมในอาหารที่ให้อาหารจะให้อาหาร 1 ครั้ง ในปริมาณ 3 - 5 เปอร์เซ็นต์ของน้ำหนักตัว

6. การเจริญเติบโต ขึ้นอยู่กับปริมาณและคุณภาพของอาหารที่ให้ หากเป็นกระชังขนาดประมาณ 10 ตารางเมตร ลึก 1.25 เมตร ปล่อยปลา 150 - 200 ตัว/ตารางเมตร ใช้เวลาเลี้ยงประมาณ 1 ปี จะให้ผลผลิตประมาณ 1,500 กก./กระชัง

7. การจับและลำเลียงส่งตลาด การจับปลาสวายที่เลี้ยงในกระชังนั้น ทำง่าย ๆ แบบใช้อวนล้อมจับในกระชังซึ่งง่ายกว่าการจับในบ่อมาก

การลำเลียงทางบกเพื่อให้ได้ปลามีชีวิตไปขายในตลาด ทำได้ง่าย ๆ โดยรถยนต์โดยเฉพาะรถปิคอัพ ใช้ถังสี่เหลี่ยมขังน้ำประมาณเพียงเพื่อให้ท่วมปลา แล้วใช้อวนปิดถัง การลำเลียงแบบนี้ควรทำตอนเช้ามือหรือกลางคืนซึ่งมีอากาศเย็นจะได้ผลดีมาก

โรคของปลาสวยงามและการรักษา

โดยปกติ ปลาสวยงามมักจะไม่ค่อยเป็นโรคมักนัก โรคที่พบบ่อยพบได้บ้างคือ

1. **โรคที่เกิดจากพยาธิ “อิค”** (*Ichthyophthirius* sp.) เกิดได้กับปลาทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่ จัดว่าเป็นโรคที่ทำคามเสียหายให้แก่ผู้เลี้ยงปลามากที่สุด เนื่องจากตัวเต็มวัยของพยาธิอยู่ใต้ผิวหนังของปลา และดูดเลือดกินเป็นอาหาร ปลาที่เป็นโรคนี้นี้จะปรากฏจุดสีขาวกระจายไปทั่วลำตัว มีเมือกหลุดออกมา และมีอาการเฉื่อยชา โรคนี้นี้มักเกิดจากการเลี้ยงปลาหนาแน่นมากเกินไป อาหาร คุณภาพ และปริมาณไม่พอเพียง อุณหภูมิต่ำ ถ้าพบว่าปลาตัวใดเป็นโรคนี้นี้ ให้รีบใช้ยากำจัดทันที ก็สามารถป้องกันการระบาดของโรคได้ เพราะอิคเข้าทำลายตัวปลาไม่พร้อมกัน

วิธีแก้ไข

ก. แช่ปลาในน้ำยาฟอर्मาลิน (Formalin) เข้มข้น 25 ส่วนในล้านส่วน โดยแช่วันเว้นวัน

ข. แช่ปลาที่เป็นโรคใช้น้ำยาเมทิลีนบลู (Methylene blue) เข้มข้น 200 ส่วนในล้านส่วน ประมาณ 2 ชั่วโมง แล้วย้ายมาขังไว้ในบ่อที่มีน้ำสะอาดประมาณ 2 - 3 วัน จุดขาว ๆ จะค่อย ๆ หายไปเอง

ค. แช่ปลาในสารละลายไนโตรฟูราโซน ความเข้มข้น 1 กรัมต่อน้ำ 40 ลิตร นานประมาณ 2 - 3 วัน

ง. แช่ปลาในสารละลายยอริโอมีซิน ความเข้มข้น 15 มิลลิกรัม ต่อน้ำ/ลิตร นานประมาณ 4 วัน

2. โรคที่เกิดจากพยาธิ “ทริโคดิงนา” (*Trichodina* sp.) ส่วนมาก เป็นกับปลาขนาดเล็ก พยาธิชนิดนี้จะเกาะอยู่ตามบริเวณลำตัว ครีบก ซึ่งเหวี่ยง อากาการที่ปรากฏคือ มีลักษณะเป็นแผ่นเยื่อบาง ๆ ปกคลุมบริเวณ ดังกล่าวทำให้ปลามีอาการเฉื่อยชา ไม่ค่อยกินอาหารและจะตายในที่สุด วิธีกำจัดทำได้หลายวิธี เช่น

ก. แช่ปลาในน้ำเกลือเข้มข้น 3% เมื่อปลามีอาการกระวนกระวาย แล้วจึงเปลี่ยนน้ำใหม่

ข. แช่ปลาในน้ำยาฟอร์มาลินเข้มข้น 25 ส่วนในล้านส่วน

ค. แช่ปลาในสารละลายต่างทับทิม 3 ส่วนในล้านส่วน

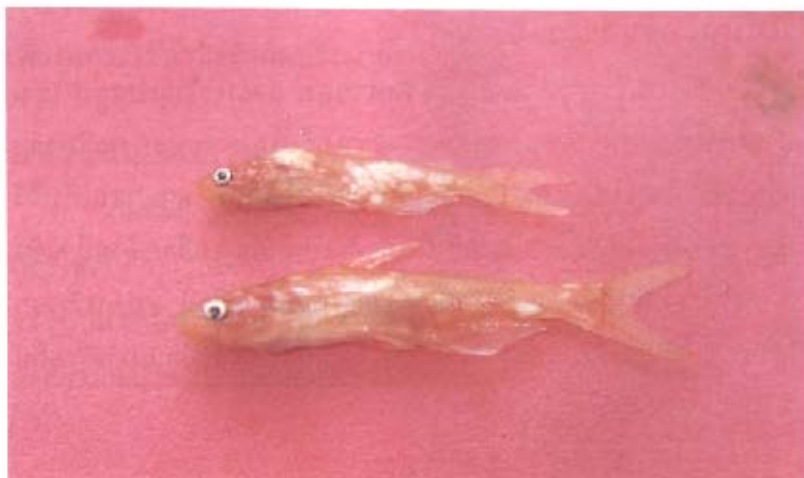
3. โรคท้องบวม เกิดกับปลาสวยงามทุกขนาด อากาการที่ปรากฏ คือ ส่วนท้องของปลาจะบวมออกมาเห็นได้ชัดเจน ทำให้ปลามีการเคลื่อนไหว ช้าลงและตายในที่สุดเช่นกัน การรักษาที่ได้ผล คือ การถ่ายน้ำ และใส่เกลือลงในบ่อปลา

4. โรคที่เกิดจากพยาธิ “แดคทีโลไธรัส” (*Dactylogyrus* sp.) หรือพวกพยาธิตัวแบน เกิดกับปลาทุกขนาดที่เป็นโรคนี้จะมีอาการหายใจ ไม่สะดวก เพราะพยาธิจะเข้าเกาะและทำลายซึ่งเหงือกปลา การกำจัด ทำได้โดยการใช้ยาฟอร์มาลิน 50 ส่วนในล้านส่วนหรือสารละลาย ดิเพเทอร์เร็กซ์ 0.25 ส่วนในล้านส่วนก็ได้ผลเช่นเดียวกัน และการใช้

ตัวยาเข้มข้นในระดับนี้หากปลาที่ใส่ลงแช่ในน้ำยามีอาการทुरนทुरาย ควรรีบจับปลาไปปล่อยไว้ในน้ำธรรมชาติต่อไป มิฉะนั้นปลาอาจตายได้ โดยทั่วไปจะแช่ไม่เกิน 10 - 15 นาที ทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับน้ำและอุณหภูมิของน้ำที่ใส่แช่ หากอุณหภูมิต่ำ น้ำมีปริมาณน้อย ก็ต้องใช้ระยะเวลาสั้นกว่านี้

หมายเหตุ อัตราส่วน 1 ส่วนในล้านส่วน หมายถึง น้ำยา 1 ซีซี ต่อปริมาณน้ำ 1 ลูกบาศก์เมตร หรือ 1,000 ลิตร

5. โรคหูดเม็ดข้าวสาร ปลาที่เป็นโรคนี้อาจมีตุ่มสีขาวขุ่นอยู่ตามลำตัวลักษณะคล้ายเม็ดข้าวสาร มักพบในกรณีที่มีการปล่อยปลาเลี้ยงอย่างหนาแน่น และการถ่ายเทน้ำไม่สะดวก ปลาจะมีอาการผอมไม่กินอาหาร และทยอยตาย สาเหตุของโรคนี้เกิดจากเชื้อสปอร์โรซัวขนาดเล็ก ชนิดของปลาที่มีรายงานว่า เป็นโรคนี้นี้ ได้แก่ ปลาดุก สวาย

ภาพที่ 11 โรคหูดข้าวสารในปลาดุก

การป้องกันและรักษา

1. อย่าปล่อยปลาแน่นเกินไป และควรทำการถ่ายน้ำในบ่อปลาอย่างสม่ำเสมอ
2. ถ้าพบปลาเป็นโรคควรเผาหรือฝังเสีย เพื่อป้องกันการระบาดของโรค
3. เมื่อปลาเป็นโรคแล้วไม่มีทางรักษา
4. ถ้านำปลาที่เป็นโรคในขั้นไม่รุนแรงมากมาเลี้ยงในที่ที่มีน้ำถ่ายเทสะดวก และในอัตราที่ไม่หนาแน่นมากปลาก็อาจจะหายจากโรคได้เองบางส่วน

คุณค่าทางอาหารของเนื้อปลาสวาย

เนื้อปลาสวายมีโปรตีน 14% ไขมัน 5.5% ความชื้น 77.5% นอกจากนี้มีแคลเซียม เหล็ก คาร์โบไฮเดรต และเถ้า เป็นต้น

ประโยชน์ของปลาสวาย

ใช้บริโภคในครัวเรือน ใช้จำหน่ายสด และนำไปแปรรูป เช่น ทำปลาสวยรมควัน ลูกชิ้นปลาสวย ข้าวเกรียบปลาสวย ปลาสวยหวานและเค็ม ในกรณีจำหน่ายปลาสวยสดไม่ได้ทันที สามารถเก็บไว้โดยวิธีแช่แข็ง คือ แล่เนื้อปลาเป็นชิ้น แล้วอัดเป็นก้อน เคลือบด้วยน้ำแข็งนำไปเก็บไว้ที่อุณหภูมิต่ำกว่า -18 องศาเซลเซียส หรือต่ำกว่านี้ จะเก็บรักษาเนื้อปลาสวยได้นานถึงประมาณ 60 วัน โดยเนื้อปลาจะมีคุณภาพคงเดิม

ผลผลิต และต้นทุนการผลิต

จากข้อมูลสอบถามจากเกษตรกรเลี้ยงปลาในภาคกลาง พ.ศ. 2534 พบว่าผลผลิตปลาสวายในบ่อดินในช่วงเวลาการเลี้ยง 10 - 12 เดือน ได้ผลผลิต 2 - 3 ตันต่อไร่ โดยมีต้นทุนผันแปร 8 - 10 บาทต่อปลา 1 กิโลกรัม แบ่งเป็นค่าพันธุ์ปลา 2 บาท ค่าอาหาร (เศษอาหารและมูลสัตว์) 6 บาท ค่าแรงงานและอื่น ๆ 1 - 2 บาท ส่วนผลผลิตปลาสวายเลี้ยงในกระชัง ไม้หรือกระชังอวน ช่วงเวลาเลี้ยง 8 - 10 เดือน ได้ผลผลิต 50 กิโลกรัมต่อเนื้อที่ 1 ลูกบาศก์เมตร ต้นทุนผันแปร 12 - 14 บาทต่อปลา 1 กิโลกรัม แบ่งเป็นค่าพันธุ์ปลา 2 บาท ค่าอาหาร (อาหารผสมและผัก) 8 - 10 บาท ค่าแรงงานและอื่น ๆ 1 - 2 บาท

ภาวะราคาตลาดปลาสวายในช่วงปี 2534 พบว่าราคาปลาสวายเลี้ยงในบ่อดินอยู่ในช่วง 8 - 12 บาท/กิโลกรัม และราคาปลาสวายเลี้ยงในกระชังอยู่ในช่วง 15 - 20 บาท/กิโลกรัม ซึ่งเกษตรกรผู้มีประสบการณ์เพียงพอจะได้กำไรขั้นต้นประมาณ 3 - 5 บาทต่อกิโลกรัม

แนวโน้มของการเลี้ยงปลาสวาย

ปลาสวายเป็นปลาที่เลี้ยงง่าย อดทนต่อสภาพแวดล้อมและเจริญเติบโตเร็ว การเลี้ยงปลาสวายในบ่อที่น้ำไหล หรือเลี้ยงปลาในกระชังจะได้ปลาที่มีคุณภาพ เนื้อดี กลิ่นสาบลดลง เป็นที่นิยมของผู้บริโภคมากยิ่งขึ้นและมีแนวโน้มส่งออกจำหน่ายไปสู่ตลาดต่างประเทศอีกด้วย

คำแนะนำ

การป้องกันสัตว์น้ำจากภัยธรรมชาติ

“ภัยธรรมชาติ” หมายถึง อันตรายจากสิ่งที่เกิดมีและเป็นอยู่ตามธรรมชาติ ของสิ่งนั้น ๆ โดยมีได้มีการปรุงแต่ง อาทิ อุทกภัย และฝนแล้ง เป็นต้น กรมประมง จึงขอเสนอแนวทางป้องกันหรือลดความสูญเสียและความเสียหายแก่เกษตรกร ผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำจากการประสบภาวะฝนแล้ง ฝนตกฤดูและอุทกภัย ดังนี้

ภาวะฝนแล้ง

ภาวะฝนแล้งและฝนทิ้งช่วงทำให้ปริมาณน้ำมีน้อยทั้งในแหล่งน้ำธรรมชาติและแหล่งน้ำชลประทานซึ่งเป็นแหล่งน้ำสำคัญที่ใช้ในการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำและเกิดผลกระทบต่อ การประมง ตลอดจนสภาพแวดล้อมไม่เหมาะสมต่อการแพร่ขยายพันธุ์ และการเจริญเติบโตของสัตว์น้ำ โดยมีวิธีการปฏิบัติดังนี้

1. ควบคุมการใช้น้ำและรักษาปริมาณน้ำในที่เลี้ยงสัตว์น้ำให้มีการสูญเสีย น้อย เช่น การรั่วซึม การกำจัดวัชพืช
2. ทำร่มเงาให้สัตว์น้ำเข้าพักและป้องกันการระเหยน้ำบางส่วน
3. ลดปริมาณการให้อาหารสัตว์น้ำที่มากเกินไปจนความจำเป็นจะทำให้ น้ำเน่าเสีย
4. เพิ่มปริมาณออกซิเจนโดยใช้เครื่องสูบน้ำจากกันบ่อเพื่อให้สัมผัสอากาศแล้วไหลคืนลงบ่อ
5. ปรับสภาพดินและคุณสมบัติของน้ำ เช่น น้ำลึก 1 เมตร ใส่ปูนขาว 50 กก./ไร่ ถ้าพื้นบ่อตะไคร้หรือแก๊ส มากเกินไปควรใส่เกลือ 50 กก./ไร่ เพื่อปรับสภาพผิวดินให้ดีขึ้น
6. จับสัตว์น้ำที่ได้น้ำหนักขึ้นจำหน่ายหรือบริโภคในเวลาเช้าหรือเย็น เพื่อลดปริมาณสัตว์น้ำในบ่อ
7. ตรวจสอบคุณสมบัติของน้ำจากภายนอกที่จะสูบน้ำเข้าบ่อเลี้ยง เช่น พบว่ามีตะกอนและแร่ธาตุต่าง ๆ เข้มข้น ควรจัดการสูบน้ำเข้าบ่อ
8. งดเว้นการรวบรวมสัตว์น้ำเพราะการตกใจจะทำให้สัตว์น้ำสูญเสียพลังงานและอาจตายได้
9. งดเว้นการขนย้ายสัตว์น้ำโดยเด็ดขาด หากจำเป็นต้องทำอย่างระมัดระวัง
10. แจ้งความเสียหายตามแบบฟอร์มกรมประมง เพื่อการขอรับความช่วยเหลืออย่างถูกต้อง และรวดเร็ว

ภาวะฝนตกฤดู

การเตรียมการรับภาวะฝนตกฤดู เกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำควรปฏิบัติ ดังนี้

1. ไม่ควรสูบน้ำฝนแรกเข้าบ่อ เพราะน้ำจะพัดพาสิ่งสกปรกจากผิวดินสู่แหล่งน้ำธรรมชาติ ควรปล่อยให้ น้ำมีปริมาณเพิ่มขึ้น จึงนำน้ำไปใช้ในการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ
2. ควรสูบน้ำในบ่อให้สัมผัสอากาศจะช่วยเพิ่มปริมาณออกซิเจนและป้องกันการแบ่งชั้นของน้ำ
3. ป้องกันการไหลของน้ำฝนที่จะชะล้างแร่ธาตุและสารเคมีจากผิวดินลงสู่อบ่อ ซึ่งอาจเป็นอันตรายต่อสัตว์น้ำได้
4. งดการรวบรวม การจับและขนย้ายสัตว์น้ำ ควรรองนกว่าคุณสมบัติของน้ำมีสภาพดีเป็นปกติ
5. งดจับสัตว์น้ำเพื่อการอนุรักษ์ เนื่องจากสัตว์น้ำจะผสมพันธุ์หลังจากฝนตกใหม่ ๆ

ภาวะอุทกภัย

การป้องกันสัตว์น้ำสูญหายจากภาวะอุทกภัยควรปฏิบัติตามสภาวะการณ์ก่อนเกิดภาวะอุทกภัย คือให้จับสัตว์น้ำที่ได้ขนาดตลาดต้องการออกจำหน่าย ก่อนช่วงมรสุมในฤดูฝน พร้อมทั้งสร้างกระชังในลอน กระชังเนื้อวาน บ่อซีเมนต์ หรือชิงอวนในลอน เพื่อกักขังสัตว์น้ำ

“สัตว์น้ำจะปลอดภัย ให้ป้องกันหมั่นดูแล”

